

# קול צופיין

קול צפייך נשאו קול יחדו ירגנו

גיליון מס' 1223

**חיי שרה תשפ"ה** השיעור השבועי מיסודו של מרן הראשון לציון הרה"ג המקובל האל-קי הרב **מרדכי אליהו** זצוק"ל

השיעור נמסר ע"י הרה"ג **שמואל אליהו** הרב הראשי של צפת

## עקיפת סמכות בהלכה

"וישאו אתו בניו ארצה כנען ויקברו אתו במערת שדה המכפלה אשר קנה אברהם את השדה לאחוזת קבר מאת עפרון החתי על פני מקרא" (בראשית נ)

### לפי חשיבותם – כך נדבקות בהם הקליפות

האזכור החוזר של קניית המערה מהחיתים בא ללמד על קדושתה הרבה. אחיזת הקליפה הכי קשה של הכנענים במערה מלמדת על כח הקדושה העצום שיש במקום. כי זה הוא הכלל, ככל שהמקום יותר קדוש – כך הקליפה נאחזת בו בכח טומאה יותר גדול. כך אומרת המשנה "אמר רבי יוחנן בן זכאי, וכי אין לנו על הפרושים אלא זו בלבד? והלא הם אומרים, עצמות חמור – טהורים, ועצמות יוחנן כהן גדול – טמאים. אמר ליה, לפי חיבתן היא טומאתן" (ידים ד טו).

והסביר אור החיים הקדוש (במדבר יט ב) "וכבר המשלתי במקום אחר ענין זה, לשני כלים שהיו אצל בעל הבית, אחת מלאה דבש, ואחת מלאה זבל, ופינה אותם והוציאם לחוץ מהחדר, אותה שהיתה מלאה דבש מתקבצים לה כל הזבובים והרמשים, ואותה שהיתה מלאה זבל הגם שיכנסו לה קצת מהרמשים לא ישוה לשל דבש, כמו כן אדם מישראל שמת להיותו מלא קדושה המתוקה והעריבה, בצאת הנפש ונתרוקן הגוף יתקבצו הקליפות לאין קץ, שהם כוחות הטומאה, התאבים תמיד להדבק בקדושה ליהנות מהערב, ולזה יטמא באהל, ואפילו אלף בתים מקורים, ואחת פתוחה לחברתה הטומאה תמלא כל החדר המקורה, מה שאין כן אשר לא מזרע ישראל להיותו מושלל מהקדושה אין כל כך התקבצות הטומאה אלא חלק הממית הנדבק בגוף".

### לכן מתדבקים הנכרים בשלוש המקומות הקדושים שנקנו מהם

לכן נדבקים הנכרים בכל כוחם בשלושת המקומות שקנינו אותם בכסף מלא. כך במדרש רבה (בראשית - פרשה עט פסקה ז) "א"ר יודן בר סימון זה אחד משלושה מקומות שאין אומות העולם יכולין להונות את ישראל לומר גזולים הן בידכם ואלו הן מערת המכפלה ובית המקדש וקבורתו של יוסף". המציאות מלמדת כי בגלל שעל שלושתם יש לעם ישראל קנין – יש בהם קדושה יותר ממקומות אחרים, ולכן הם המקומות שבהם האומות מתנגדות לשליטתנו יותר מכל מקום אחר. כל זה בגלל הקדושה המיוחדת שלהם, שבגללה הרעים הגדולים נצמדים אליהם אז והיום.

### קנייה מעפרון ומבני חת

#### אברהם מבקש מבני חת רשות לפנות לעפרון

כשאברהם קונה את מערת המכפלה הוא פונה בתחילה לבני חת ורק אחר כך לבעל המערה לעפרון החיתי. מפסוק ג עד פסוק ח הוא מבקש מהם שיפנו לעפרון בן צחר שימכור לו את מערכת המכפלה. אברהם יודע שבלי ההסכמה שלהם, המכירה של עפרון לא יוכלה להתממש. הוא חייב את ההסכמה שלהם למעשה הקנין.

בני העם החיתי הם משבעת העממים והם העם הקשה ביותר מביניהם. מהעם הזה יצא עמלק. ורבקה קצה בחייה מפניהם כי "כל מעשיהם לכעס ולעיבובן". אברהם מבין שהוא חייב לעבור את המחסום שלהם תחילה ואחר כך את המחסום של עפרון.

זו הסיבה שבגללה מוזכרים בתורה בני חת עשר פעמים וכולם בהקשר לקניית המערה. שמונה פעמים בקניית המערה בתחילת פרשת חיי שרה, פעם אחת בסוף חיי שרה בתיאור קבורת אברהם. שם שוב התורה חוזרת על סיפור קניית המערה "ויקברו אתו יצחק וישמעאל בניו אל מערת המכפלה אל שדה עפרון בן צחר החתי אשר על פני מקרא: השדה אשר קנה אברהם מאת בני חת שמה קבר אברהם ושרה אשתו".

#### אזכור בני חת בקבורת יעקב

בני חת מוזכרים גם בקבורת יעקב. הקבורה של יעקב הייתה מאות שנים אחרי קנייתה, למה חשוב להדגיש שקנו אותה מבני חת ומעפרון החתי ארבע פעמים. פעם אחת בציווי יעקב לבניו לקבור אותו במערה. "ויצו אותם ויאמר אליהם אני נאסף אל עמי קברו אתי אל אבתי אל המערה אשר בשדה עפרון החתי: במערה אשר בשדה המכפלה אשר על פני מקרא בארץ כנען אשר קנה אברהם את השדה מאת עפרון החתי לאחוזת קבר: שמה קברו את אברהם ואת שרה אשתו שמה קברו את יצחק ואת רבקה אשתו ושמה קברתי את לאה: מקנה השדה והמערה אשר בו מאת בני חת" (בראשית מט).

פעם נוספת מוזכרת קניית המערה בעת הבקשה של בני יעקב מפרעה לעלות לקבור את יעקב. ופעם שלישית מוזכרת הקנייה בעת הקבורה עצמה. בעת הקבורה שוב חוזרת התורה ומספרת לנו שהיא נקנתה מעפרון החתי.

# האם מותר לעקוף סמכות?

## דיונים בנושא עקיפת סמכות

בתקופה האחרונה הולכו קצינים למרתפי השב"כ בגלל שהעבירו מסמכים חשובים לידי ראש הממשלה, מסמכים שלא הגיעו לראש הממשלה רק בגלל מידות מקולקלות של פקידים. האם הקצינים הללו נהגו כדיון? לכאורה התשובה היא שנהגו כדיון, במיוחד כשנוכחים בתצפיתניות שהעבירו לממונים עליהם את האתרעה על הכנות לחידית מחבלים שבועות ארוכים לפני הפריצה. הממונים עליהם פשעו ולא העבירו את ההודעות שלהם לממונה האחרא. אילו היו התצפיתניות מעבירות את המידע למקבלי ההחלטות דם רב של חיילים קדושים היה נחסך.

כן היה עם המחלף של ראש אמ"ן והרמטכ"ל שלא העבירו לראש הממשלה את ההתרעות בליל שמחת תורה אלא בשעת בוקר מאוחרת. אילו היו החיילים קולטי ההתרעות מעבירים את הנתונים לידי מקבלי ההחלטות, היו נחסכים הרבה מאוד חיים במדינת ישראל. על משמעות הסמכות ועקיפת הסמכויות. נלמד בשיעור הזה ונראה כי ההלכה מלמדת לשמור על הכבוד והסמכות של בעלי הסמכות, שלא תהיה אנרכיה. מצד שני ידעו חכמים לבנות מערכת שבה ידיעות חשובות מגיעות למקבלי ההחלטות בלי מחסומים בירוקרטיים.

רצים לפנניו". שר הצבא ואביתר, אחד משני הכהנים הגדולים מסייעים לו. אדניה קורא לכל אחיו בני דוד, ולכל עבדי המלך להכתרה שהוא מארגן לעצמו. אף אחד לא מגלה לדוד על הארוע החמור הזה שמנוגד לשבועותו כי שלמה ימלוך אחריו.

נתן הנביא אומר לבת שבע כי היא חייבת לעקוף את כל עבדיו ויועציו של המלך ולהכנס אליו ישירות ולספר לו מה קורה. "הנה עורך מדברת שם עם-המלך ואני אבוא אחריו ומלאתי את-דבריו". דוד המלך שומע את בת שבע ונתן הנביא "וישב עתה המלך ויאמר חיה אשר-פרדה את-נפשי מכל-צרה: כי פאשר נשבעתי לך בה' אלהי ישראל לאמור כי-שלמה בנך ימלך אחרי והוא ישב על-כסא תחתני כי כן אעשה היום הנה". עקיפת הסמכות הזאת הצילה את מלכות בית דוד ממלחמת אחים ומאסון שאחריתו מי ישר.

## עקיפת סמכויות – מצילה את עם ישראל

גם אחשוורוש מצפה כי אם הקרובים לו מסתירים ממנו מידע, אחרים יגלו את אוננו. הוא רואה ברית מוזרה שנרקמת בין המן המשנה למלך לבין אשתו אסתר. הוא לא מבין מה עומד מאחרי ההזמנה הכפולה של המן למשתה אסתר. מה יש לאסתר עם המן? מרוב מחשבות "בלילה הווא נדדה שנת המלך". הגמרא במגילה (טו:) אומרת כי המלך אמר לעצמו כי לא מספרים לו בגלל שהוא לא מטפח את אלה שבעבר גילו לו על תככים שנעשים בחצר המלוכה נגד המלך.

"ויאמר להביא את-ספר הזכרונות דברי הַיָּמִים וַיְהִי ונקראים לפני המלך". אבדוק "שמה עשה לי אדם טובה ולא גמלתי ואין חוששין עוד לי". בודק אחשוורוש ומוצא שמרדכי עשה לו טובה גדולה, והוא לא גמל אותו חסד. מחליט אחשוורוש לגזור שיעשו למרדכי כבוד מלכים. שכל תושבי שושן ותושבי הממלכה ידעו שהמלך גומל בעין יפה למי שמגן עליו. בסופו של דבר מה שמציל את עם ישראל זו עקיפת הסמכות של אסתר שעוקפת את כל שריו ויועציו של אחשוורוש, פורצת לבית המלוכה בלי הזמנה ומצילה את עם ישראל מיד העמלקים.

## סמכות הלכתית – בית הדין הגדול

בית דין גדול – שלא תהיה תורה כשתי תורות בלימוד התורה ובניהול מדינה יש ערך לסמכות. יש סמכות למלך ויש סמכות לבית דין גדול להורות לכל חכמי ישראל "כי יפלא ממה דבר למשפט בין-דם] לָדָם בין-דין לדין ובין נגל לנגע דברי ריבת בשערי וקמת ועלית אליהם אשך יבחר ה' אלהיך בן". מה שהם יאמרו תעשה "ועשית על-פי הדבר אשר יגידו לך מן-המקום הווא אשר יבחר ה' ושמרת לעשות ככל אשר יורה".

מי שממרה את פי בית הדין הגדול נענש עונש חמור "והאיש אשר-יעשה בידון לבלתי שמע אליהם הנה העמל לעשרת שם את-ה' אלהיך או אליהם שפט ומת האיש הווא ובערת הרע מישראל: וכל-העם ישמעו ויראו ולא יזדון עוד". ויתור להוראה כזו תפרק את עם ישראל כמו שנראה בהמשך.

## רבי יהושע ורבן גמליאל – בזמן בית שני

מהחשש הזה נוקט רבן גמליאל ביד קשה בכל מי שמערער על סמכות בין הדין הגדול בירושלים. כך מובא במשנה (ראש השנה ב) על העדות שמעידים עדים כי ראו את מולד הלבנה "ועוד באו שנים ואמרו, ראיהוהו בזמנו, ובליל עברו לא נראה, וקבלו רבן גמליאל. אמר רבי דוסא בן הרפינס, עדי שקר הן, היאך מעידין על האשה שילדה, ולמחר פרסה בין שניה אמר לו רבי יהושע, רואה אני את דבריך". נוצרה פה מחלוקת בין רבן גמליאל נשיא ישראל לבין רבי יהושע שהיה נחשב מגדולי חכמי

אמת היא  
חותמו של  
הקב"ה.  
אמרו  
חכמים  
"במקום  
שיש חילול  
ה' אין  
חולקין כבוד  
לרב". שהרי  
"אין חכמה  
ואין תבונה  
ואין עצה  
לנגד ה' "

## עקיפת סמכות בתנ"ך

### האם לגלות לשאול המלך על הברית בין דוד ליהונתן?

עבדי שאול מסתירים ממנו כי יש ברית בין דוד לבין יהונתן. הם מבינים שכאשר שאול המלך ידע על הברית הזאת הוא יגיב באופן מסוכן, כמו שהיה לבסוף. הם ראו את שאול מטיל את החנית גם על דוד וגם על יהונתן (ש"א יח-כ). הם רוצים למנוע סכנה מעם ישראל.

שאול מלגלג עליהם בצניות "ויאמר שאול לעבדיו הנצבים עליו שמעו-נא בני ימיני גם-לקלכם ותן בן-ישי שדות וקרמים לקלכם ישים שרי אלקים ושרי מאות" ומסביר להם כי הם נחשבים ל"קושרים" בוגדנים אם הם לא מספרים לו את הכל "כי קשרתם בקלכם עלי ואירגלה את-אונן בכתר-בני עם-בן-ישי ואירגלה מקם עלי וגלה את-אונן פי הקים בני את-עבדי עלי לארב בינם הנה" (ש"א כב).

דואג האדומי שהיה ראש סנהדרין מקשיב ואומר לשאול כי דוד היה בנב עיר הכהנים. "ויען דאג האדמי והוא נצב על-עבדי-שאול ויאמר ראיתי את-בן-ישי בא נבה אל-אחיקלף בן-אחטוב". שאול מזמין את הכהנים שהיו בנב ומצווה על עבדיו להרוג אותם. ויאמר המלך לרצים הנצבים עליו סבו והמיתו! פהג ה' כי גם-דם עם-דוד וכי ידעו פי-בבחה הוא ולא גלו את-אונן! אבל עבדי שאול לא הורגים את הכהנים "ולא-אבו עבדי המלך לשלח את-ידם לפגע בכהני ה'".

שאול פונה לדואג שיהרוג אותם והוא הורג את הכהנים, ואחר כך הוא משמיד את נשיהם ובניהם "ואת נב עיר-הכהנים הפה לפי-חרב מאיש ועד-אשה מעולל ועד-יונק וישור ותמור ושה לפי-חרב". מה שלא עשה שאול לעמלקים מרוב רחמנות, הוא עושה לעיר הכהנים שכל הטאם היה שלא גילו את אוננו. מי שטעה כאן היה דואג ולא עבדי שאול האחרים שלא סיפרו לו. על דואג נאמר במשנה שאין לו חלק לעולם הבא (סנהדרין י א) למרות היותו ראש הסנהדרין.

## עקיפת סמכויות מומשיכה את מלכות בית דוד

באחרית ימיו של דוד התנשא למלוך אדניה בן חגית בן המלך. "ואדניה בן-חגית מתנשא לאמר אני אמלך ויעש לו רכב ופרשים וחסמים איש

ישראל. אם יש מחלוקת ביניהם על קביעת החודש תהיה מחלוקת על התאריך של יום הכיפורים. מה עושים?

## רבי בהקמה, ותלמידי שקבלת את דברי

"שלה לו רבן גמליאל, גזרני עליך שתבוא אצלי במקלך ובמעוטיך ביום הפפורים שחל להיות בחשבונך". חושש רבן גמליאל שלא תהיה מחלוקת כזאת גדולה בעם ישראל במיוחד לאור חורבן בית שני שהולך ומתקרב ועם ישראל יצא לגלויות שונות. אם לא תהיה סמכות אחת, יתפרק עם ישראל לקהילות שאין קשר בין אחד לשני. המשנה מספרת שהיה קשה לרבי יהושע לקבל את גזירת רבן גמליאל הנשיא אבל הוא הלך אליו ונטל מקלו ומעוטיו בידו, והלך ליבנה אצל רבן גמליאל ביום שחל יום הפפורים להיות בחשבונך. עמד רבן גמליאל ונשקו על ראשו, אמר לו, בא בשלום, רבי ותלמידי, רבי בהקמה, ותלמידי שקבלת את דברי".

## שלא ירבו מחלוקות בישראל

גם בויכוח בין החכמים על כשרות תנורו של עכנאי מתמודד רבן גמליאל עם דעת רבי אליעזר הגדול שאומר כי ההלכה שהם פסקו בתנורו של עכנאי היא מוטעית. רבי אליעזר נקרא גדול בגלל גדולתו על שאר החכמים. הוא למד עם רבי יהושע וביחד הם גידלו את רבי עקיבא וכל בני דורו. רבי אליעזר לא מקבל את הסמכות של רבן גמליאל ורוב החכמים והם מנדים אותו.

הגמרא מספרת כי "רבן גמליאל היה בא בספינה עמד עליו נחשול לטבעו. אמר, כמדומה לי שאין זה אלא בשביל רבי אליעזר בן הורקנוס. עמד על רגליו ואמר: רבוננו של עולם גלוי וידוע לפניך שלא לכבודי עשיתי ולא לכבוד בית אבא עשיתי אלא לכבודך שלא ירבו מחלוקות בישראל. נח הים מוצפון" (בבא מציעא דף נט/ב).

## למה פיטרו את רבן גמליאל מהנשיאות?

בשני הארועים האלה קיבל רבן גמליאל גיבוי מהחכמים. לעומת זאת במקרה שבו רבי יהושע פוסק הלכה על תפילת ערבית בשונה מרבן גמליאל הארוע מסתיים בסילוקו של רבן גמליאל מהנשיאות. "היה רבן גמליאל יושב ודורש ורבי יהושע עומד על רגליו עד שרננו כל העם ואמרו לחוצפית התורגמן עמוד ועמד אמרי עד כמה נצעריה וניזיל, בראש השנה אשתקד צעריה בבכורות במעשה דרבי צדוק צעריה הכא נמי צעריה תא ונעבריה" (ברכות דף כז/ב). מה הייתה הטעות של רבן גמליאל בארוע הזה שהעבירו אותו מתפקידו?

## מניין שלא ישתוק שנאמר לא תגורו מפני איש

כך כתוב בגמרא "מניין לתלמיד שיושב לפני רבו וראה זכות לפני חובה לעשיר מניין שלא ישתוק שנאמר לא תגורו מפני איש רבי חנין אומר לא תכניס דבריך מפני איש (סנהדרין א). ומי שמסתכל היטב רואה שכאשר מסבירים את הפסוק על החובה לחכם להשמיע את דעתו הפסוק כולו מתפרש באופן זה "לא תלירו פנים במשפט פקטן פגדל תשקעון לא תגורו מפני איש כי המשפט לאלהים הוא והדבר אשר יקשה מכם תקרבון אלי ושמעתי" (דברים א ז).

## מדבר שקר תרחק

כך למדנו שיש מצווה לתקן את הרב בדרך ארץ מרובה, אם הרב, לדעתו של התלמיד, טועה וכן הוא בשו"ע (ח"מ סימן ט ז) "תלמיד היושב בפני רבו וראה זכות לפני, והרב רוצה לחייבו, חייב ללמד עליו זכות, ואם שותק עובר משום מדבר שקר תרחק". וכן הוא גם בהלכות כבוד הרב "כל החולק על רבו, כחולק על השכינה וכו' אבל מותר לחלוק עליו באיזה פסק או הוראה, אם יש לו ראיות והוכחות לדבריו שהדין עמו" (שו"ע י"ד סימן רמב).

## רבי תרשיני לומר לפניך דבר אחד שלמדתני

כן למדנו כי בסיפור שהוזכר לעיל שאמר רבן גמליאל לרבי יהושע להגיע אליו ביום הכיפורים שחל להיות בחשבוננו של רבי יהושע, היה רבי יהושע מיצר על כך והלך רבי עקיבא לדבר אליו, שהיה רבי יהושע רבו של רבי עקיבא. "תא שמע דתניא הלך רבי עקיבא ומצאו לרבי יהושע כשהוא מיצר. אמר לו: רבי מפני מה אתה מיצר? אמר לו: עקיבא, ראוי לו שיפול למיטה שנים עשר חדש ואל יגזור עליו גזירה זו.

אמר לו: רבי תרשיני לומר לפניך דבר אחד שלמדתני. אמר לו: אמור. אמר לו: הרי הוא אומר 'אתם' 'אתם' 'אתם' שלש פעמים. 'אתם' - אפילו שוגגין. 'אתם' - אפילו מזידין. 'אתם' - אפילו מוטעין. בלשון הזה אמר לו: עקיבא נחמתני נחמתני" (ראש השנה דף כה/א). בלשון זאת של כבוד והצעת דברים, יכול תלמיד לומר לרבו דעה אחרת, אבל סמכות הפסיקה היא של החכם הגדול.

כן עשו תלמידי רבן גמליאל "ומעשה ברבן גמליאל שנשא אשה וקרא (קריאת שמע) לילה הראשונה. אמרו לו תלמידיו: למדתנו רבינו שחתן פטור מקריאת שמע. אמר להם: איני שומע לכם לבטל הימני מלכות שמים אפילו שעה אחת" (ברכות דף טז/א).

## למה מצווה להביע דעה שונה?

חותמו של הקב"ה הוא אמת. והמטרה בכל הדיון בבית המדרש היא לשמוע את האמת, היא למצוא את האמת, כי האמת היא חותמו של הקב"ה. ולכן אם האמירה של התלמיד היא האמת, דעתו חייבת להשמע. ועל זה אמרו חכמים "במקום שיש חילול ה' אין חולקין כבוד לרב". שהרי "אין חקמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה'" (משלי פרק כא ל) ואם החכם טועה, אסור להשאיר את הטעות.

## דיני נפשות מתחילין מן הצד

המשנה במסכת סנהדרין (פרק ד משנה ב) אומרת כי בדיון ב"דיני הטימאות והטהרות - מתחילין מן הגדול. דיני נפשות - מתחילין מן הצד". דייני הקטן שבבית הדין אומר את דעתו תחילה כדי שלא יחסמו דבריו כשהגדול מתחיל לומר את דעתו תחילה. ולא יהיה מכובד אם הקטן יאמר אחרי הגדול שהוא חולק עליו. שנאמר "לא תענה על ריב לנטות - לא תענה על רב לנטות". וכיון שאנחנו רוצים להגיע לחקר האמת, אנחנו נותנים לדיין הקטן יחסית לומר את דעתו תחילה. שמוא יש לו סברה אמיתית שהגדולים לא חשבו עליה.

אחיזה  
הקליפה הכי  
קשה של  
הכנענים  
במערה  
מלמדת על  
כח הקדושה  
העצום שיש  
במקום. כי זה  
הוא הכלל,  
ככל שהמקום  
יותר קדוש -  
כך הקליפה  
נאחזת בו  
בכח טומאה  
יותר גדול

## הבעת דעה - מצווה. להורות הלכה

## בפני רבו - עבירה

## הבדל בין דיון בבית המדרש להוראה ציבורית

הסביר הבן איש חי בספרו בן יהודע (ברכות כז:) כי יש הבדל מהותי ועקרוני בין דיון בבית המדרש לבין פסיקת הלכה לציבור. בפסיקת הלכה לציבור יש כלל של סמכות אחת שלא תהיה תורה כשתי תורות. כן אנחנו מוצאים ברמב"ם (הלכות ממרים פרק ג) שדין זקן ממרא הוא רק "חכם שהגיע להוראה סמוך בסנהדרין" שמורה הוראה מעשית כנגד בית הדין הגדול. "אבל לא הורה לעשות - פטור". ולא רק שפטור אלא חייב החכם לומר את דעתו למרות שהיא שונה מדעת הרוב.

מתי חברו רשאי לטהר

הגמרא מספרת: "ילתא אייתא דמא לקמיה דרבה בר בר חנה וטמיה לה הדר אייתא לקמיה דרב יצחק בריה דרב יהודה ודכי לה. והיכי עביד הכי? והתניא חכם שטימא - אין חברו רשאי לטהר. אסר - אין חברו רשאי להתיר. מעיקרא טמויי הוה מטמי לה כיון דא"ל דכל יומא הוה מדכי לי כי האי גונא והאידינא הוא דחש בעיניה דכי לה" (נהד דף ב/ב). ילתא אשת רב נחמן הביאה עד בדיקה לרבה בר בר חנה וטימא אותו. הלכה לרב יצחק בר יהודה וטיהר אותו.

שואלת הגמרא הרי אסור לחכם לטהר מה שטימא חברו? עונה הגמרא באמת בתחילה טימא רב יצחק בר יהודה כי רבה בר בר חנה טימא. אבל כששמע שבכל פעם היה מטהר רבה בר בר חנה את המראה מהסוג והצבע הזה, ורק כעת הוא טימא כי חש בעינו, טיהר רבי יצחק בר יהודה. מכאן למדנו גם את חובת הכבוד וגם את החתירה לאמת, וכפי שיתבאר לקמן.

אם אומר לו כבר שאלתי פלוני חכם - מותר

על הכלל "הנשאל לחכם וטימא - לא ישאל לחכם ויטהר, לחכם ואסר - לא ישאל לחכם ויתיר" (ע"ז א. שאלו תוסי' למה לא ישאל השואל כמה שיותר כדי שתתברר האמת. "ואם תאמר וכי לא ישאל לכל החכמים וידונו זה עם זה אולי ישיבוהו מדבריו? ויש לומר דאינו אסור אלא לשואל אם לא יודיע לו כבר שאלתי פלוני ואסר לי אבל אם אומר לו כבר שאלתי פלוני חכם - מותר. אבל ודאי החכם יזהר שלא יתיר (תוס' שם).

טעה בדבר משנה - יכול לשנות מהראשון

ממשיך התוס' ואומר כי אם מתברר לחכם השני שהחכם הראשון טעה בדבר משנה - יכול להורות לשואל או לשואלת הוראה אחרת ממה שהורה הראשון. אבל אם החכם השני חושב שהחכם הראשון טעה בשיקול דעת - הוא לא יכול לשנות בגלל טעות בשיקול דעת.

וכן כתב הרמ"א (יו"ד סימן רמב) "חכם שאסר, אין חברו רשאי להתיר משקול הדעת, אבל אם יש לו קבלה שטעה, או שטעה בדבר משנה, יוכל להתיר. ואפילו אם טעה בשקול הדעת, יכול לישא וליתן עם המורה עד שיחזור בו.. ולכן אין איסור לשואל (לשואל) לשני ובלבד שיודיע אותו שכבר הורה הראשון לאסור".

אסור מפני כבוד החכם וכבוד התורה

כתב הר"ן (עבודה זרה דף א/א) כי הטעם ש"חכם שאסר אין חברו רשאי להתיר, בלא הסכמתו של ראשון קאמר ומפני כבודו של ראשון, ועוד כדי שלא תראה תורה כשתי תורות הללו אוסרין והללו מתירין". ולכן "אילו שמע ראשון טענותיו של שני והודה לו שטעה בשקול הדעת, אי נמי לא הודה לו אלא שהשני גדול הימנו מחזיר שני הוראתו של ראשון ומתיר מה שאסר, כנ"ל להלכה אבל למעשה אין בי כח לחלוק על אבות העולם ז"ל". ומי הם אבות העולם שהר"ן חושש לחלוק עליהם?

הרא"ש והראב"ד - שוייא חתיכא דאיסורא

הראב"ד והרא"ש סוברים שלא בגלל כבוד אסור לחכם להתיר, אלא "דכיון שכבר אסרו ראשון ושוייא אנפשיא חתיכא דאיסורא, אין לו לסמוך על אחר שיתירו לו". וכן הוא בראב"ד לפי דבריהם כשאדם שואל חכם, הוא כאילו אומר אני מקבל עלי כל מה שיאמר החכם כנדר. אעפ"כ הוא יכול לשאול את החכם השני - שמה טעה הראשון וקבלתו היתה קבלה בטעות שניתן לבטלה.

הלכה שלא מופיעה בשו"ע

בערוך השולחן (יורה דעה סימן רמב סעיף סג) כתוב. "ודע שלא נמצא דין זה דחכם שאסר אין חברו יכול להתיר לא ברמב"ם ולא בטור, והרי גמ' מפורשת היא בכמה מקומות ולא ראיתי מי שהעיר בזה והנלע"ד דס"ל לרבנותינו אלה דעכשיו אחר שנתפשטו ספרי הש"ס והפוסקים לא שייך כלל דין זה. כי אפשר למצוא מקור לכל ההלכות.

סיפורים על הרב זצ"ל

אבן אל-פטמה - בחברון

אחרי מלחמת ששת-הימים הגיעו החיילים למערת המכפלה בחברון. צריך לזכור, כי למרות שבמערה הזאת קבורים האבות והאימהות, לא נתנו הערבים רשות ליהודים להיכנס למערה. הם אמרו שאברהם, יצחק ויעקב שייכים רק להם. ליהודים הם נתנו רשות לעלות רק עד המדרגה השביעית. אחרי מלחמת ששת-הימים, כששחררנו את חברון, שלח הרב ניסים את הרב אליהו לטפל במערת המכפלה ובכותל ובקבר רחל. כשהיו במערה, נכנסו לשם החיילים בפעם הראשונה אחרי הקרבות. היו שם הרבה חיילים וגדולי המפקדים של צה"ל, ביניהם יצחק רבין, חיים בר-לב ועוזי נרקיס, שהיה אלוף פיקוד מרכז. היו שם גם כמה רבנים חשובים.

החיילים היו חלקם פצועים וחלקם רעבים והרבה מהם עייפים אחרי כמה ימים של לחימה, והם ראו שם שטיחים וישנו עליהם. פתאום יוצא השייח של המערה, ששמו ג'עברי, ומתחיל לצעוק על המפקדים ועל החיילים.

הוא אמר להם: תצאו מהמערה הזאת. אתם לא מכבדים אותה. אנחנו המוסלמים, כשבאים לכאן, רוחצים את הידיים חמש פעמים. מורידים את הנעליים ומכבדים את המערה. ואתם לא מכבדים אותה בכלל. ישנים פה ואוכלים פה, ועולים על השטיחים עם הנעליים המלוכלכות שלכם. אין לכם כבוד למקום הקדוש הזה. צאו מהמערה!!

לכאורה הוא היה צודק. כולם שתקו, חוץ מאחד.

הרב אליהו, שהבין את השיפה הערבית כמו שהבינו שם כמעט כל המפקדים הבכירים, אמר לו: תקשיב יא שייח!! אתה יודע שאם יבוא משרת לפני המלך עם בגדים מלוכלכים, ויגיש לו אוכל עם מוגש מלוכלך לפני כל השרים ועבדי המלך, אחת דתו להמית. אבל אם הבן של המלך, שלא היה בבית אבא ואמא הרבה שנים, ואבא שלו דאג לו ואמא שלו בכתה עליו בלילות - אם הבן הזה יבוא אחרי עשרים שנה של נדודים בלי להזמין תור, ויבוא עם בגדים קרועים ומאובקים וייכנס לאמצע ישיבת השרים ויאמר: אבא, חזרתי!! יבוא לאמא שלו ויאמר לה: הנה אני, אמא, חזרתי הביתה - אבא ואמא שלו יחבקו אותו בכל לב, עם הבגדים הקרועים והמאובקים. זה הבן שלהם. וכאן פנה הרב לשייח ואמר לו: תקשיב, יא שייח!! אברהם זה אבא שלנו. שרה זאת אמא שלנו. אנחנו מתנהגים פה כמו בבית. אתם בני אל-פטמה, בני השפחה, בני הגר. אתם מתנהגים כמו שראוי למשרת להתנהג, ואנחנו מתנהגים כמו שראוי לבנים להתנהג.

השייח של המערה האדים כולו מבושה. גם סתמו את פיו וגם קראו לו: "אבן אל-פטמה" - בן השפחה. הוא נעלב, הסתובב על מקומו וחזר לחדרו בכעס גדול. אותם קצינים בכירים שהיו שם פנו לרב מייד ואמרו לו: מה עשית? אנחנו רוצים דו-קיום עם הערבים בשלום. למה הרגת אותנו? אמר להם הרב: צריך לומר להם את האמת. רק כך הם מבינים!

כך נמשך הוויכוח כמה דקות, עד שהדלת של השייח נפתחה. הוא יצא מחדרו כפוף כולו וניגש לרב ואמר לו בתנפנות: "יא חכם, יא סיד, בבקשה. סליחה". הרב לא פנה אליו ולא ענה לו. הוא רק פנה לאותם מפקדים בכירים ואמר להם: אתם רואים איזו שפה הם מבינים? אני גדלתי ביניהם מאז היותי ילד בעיר העתיקה בירושלים. תאמר את האמת והם יבינו.

תשובה כהלכה

אצרה לגונוס. האם כהן יכול להיכנס למערת המכפלה?

לפני שנים היה מו"ר אבא מורה להיתר, אבל נמנע מלומר כן לציבור בגלל דעתו של הרב ליאור שליט"א שהוא המורה דאתרא" של העיר חברון. כיום יצא ספר בהסכמת הרב ליאור שליט"א, שלאחר המחקרים והבדיקות גם הוא מורה להיתר. ואם כן אין בכך כל חשש.

**תורת לחימה. למה גם לימוד תורה עוזר בזמן מלחמה ונגד פיגועים? הרי בפועל בגלות לחי תורה והיא רציחות.** גמרא מפורשת שהתורה מגינה ומצילה. אמנם אין הכוונה שכאשר בא מחבל אתה קורא תהילים במקום לדקור אותו בסכין או לירות בו באקדח. התורה עוזרת על-פי הטבע. בשביל זה יש לחמסים שנלחמים. כך היה אצל משה ויהושע ודוד וכד' וכל חכמי ישראל. וכן הלכה. מאידך, כשאין תורה - עם ישראל סובל מאוד, ולצערנו זה לא סוד שמדינות מתפוררות בגלל כשל ערכי. וזה מה שהיה בגלות בית שני.

**אוסר לאיפקי. האם מותר לי להעיר לאבי במקרה שהוא עושה משהו שלמדתי שהוא נגד את ההלכה?** מותר לך להביא ספר ולהראות לו שלמדת אחרת.

**פסוק הארץ. מה ההגדרה של תלמיד חכם ומה ההגדרה של עם הארץ?** תלמיד חכם - ששואלים אותו הלכה בכל מקום ויודע לעיין ולפסוק. או בעל תפקיד תורני. עם הארץ - שלא יודע לקחא הלכה פשוטה בספר.